

DE KERKUIL: EEN SUCCESVERHAAL

Bert van 't Holt

Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw was de kerkuil vrij talrijk. In jaren met veel veldmuizen broedden er naar schatting 3500 paar in Nederland, in veldmuisarme jaren 1800. Na de zeer strenge winter van 1962-1963 kwamen nog maar enkele tientallen paren tot broeden. Daarna schommelde de stand tot de winter van 1978-1979 tussen 200 en 700 broedparen. In 1979, na een strenge winter, werden 104 broedgevallen geteld. In de periode 1979-1988 volgde een bescheiden herstel tot een kleine 300 paar. In de daaropvolgende jaren (t/m 1998) nam het aantal broedgevallen sterk toe en fluctueerde tussen 600 en 1400. 1999 gaf een verdere toename te zien tot bijna 1700 paren en vanaf het jaar 2000 broedden jaarlijks ongeveer 2000 paartjes kerkuil in Nederland.

Bedreigingen

Strenge winters kunnen funest zijn voor kerkuilen, vooral als er veel sneeuw ligt. De voornaamste voedselbron, muizen, is dan onbereikbaar. Vóór 1960 bewaarden veel boeren ongedorst graan in hun schuren, wat veel muizen aantrok. Kerkuilen hielden zich hiermee, ook in strenge winters, in leven. Tegenwoordig wordt graan centraal bewaard in hermetisch afgesloten silo's.

Het gebruik van giftige en moeilijk afbreekbare bestrijdingsmiddelen in de jaren zestig had desastreuze gevolgen voor veel roofvogels en was ook één van de oorzaken van de sterke daling van de kerkuilstand. Tegelijkertijd verminderde de broedgelegenheid doordat invliegopeningen in kerken, schuren, boerderijen en andere gebouwen werden afgesloten, vaak om overlast door duiven en kauwen tegen te gaan. Verder veroorzaken uitbreiding van het wegennet en toename van het verkeer veel slachtoffers onder de kerkuilen. De vogels vliegen 's nachts vaak op 2 tot 3 meter hoogte boven muizenrijke wegbermen, steken daarbij af en toe de weg over en worden dan aangereden.

Bescherming

Een belangrijke oorzaak van de spectaculaire comeback van de kerkuil is ongetwijfeld de plaatsing van meer dan 10.000 nestkasten door honderden vrijwilligers. Voor de inventarisatie en de bescherming van kerkuilen is Nederland opgedeeld in 16 regio's. In iedere regio is een coördinator actief, vaak bijgestaan door een werkgroep. De landelijke coördinatie ligt bij Vogelbescherming Nederland.

Om wat meer inzicht te krijgen in het beschermingswerk nam de redactie van *de Kruisbek* contact op met Wim Bomhof uit Driebergen. Wim is actief in de afdeling Driebergen-Doorn van de Vogelwacht Utrecht. In 1992 ontving die afdeling een verzoek van Paul Hendriks, regionaal coördinator van de Werkgroep Kerkuil Utrecht, om het beschermingswerk daadwerkelijk te ondersteunen. Wim Bomhof voelde daar wel voor. Het inventariseren van zangvogels ging hem wat moeilijker af, omdat z'n gehoor achteruit ging, en bovendien had hij een ruime ervaring met het plaatsen van nestkasten voor zangvogels.

Nieuwe nestkasten

Wim's werkgebied is aanvankelijk nogal groot, het hele Langbroekergebied van Driebergen tot Elst. Paul Hendrixx had hier en daar al wat kerkuilkasten opgehangen. Die lokaties tekende Wim in op een kaart om vervolgens te bepalen waar nog ruimte was voor nieuwe nestkasten. Daarna ging hij op bezoek bij boeren om te vragen om medewerking. Opvallend is dat veruit de meeste boeren positief staan tegenover het plaatsen van een nestkast op hun boerderij. Daarbij speelt een rol dat men kerkuilen nuttig vindt, omdat ze veel muizen vangen. Wim hangt in principe geen nestkasten bij boeren die muizen met gif bestrijden. Een man bij Maarsbergen veroorzaakte zo de dood van een paartje kerkuilen met jongen. Aanvankelijk kan het contact stroef lopen, maar na verloop van tijd worden veel landbouwers trots op "hun" kerkuilen.

Hennie van de Vendel

Wim vertelt dat hij in het begin de kasten nog wel eens op verkeerde plekken hing, zoals te lage schuurtjes. Tegenwoordig gaat hij nogal omzichtig te werk en plaatst alleen nieuwe nestkasten op lokaties waar al uilen huizen, bij voorkeur in grote schuren met een halfopen kap.

Wel braakballen

Inmiddels is het werkgebied van Wim Bomhof een stuk kleiner. Anderen, zoals leden van de groep "Dorp en Natuur" uit Amerongen en Sjef ten Berge van de afdeling Driebergen-Doorn van de Vogelwacht, zijn ook actief geworden. Wim

doet nu het beschermingswerk in Werkhoven en in de gemeente Driebergen. Hier hangen 21 kasten op 16 lokaties.

Gegevens van vroeger over het broeden van kerkuilen in dit gebied zijn schaars. Het staat wel vast dat, net als elders in Nederland, de stand in de jaren zestig en zeventig dramatisch daalde. Een boerenzoon vertelde dat in 1979 kerkuilen broedden in een duiventil bij de boerderij. Dat was in die tijd zo bijzonder dat vogelbeschermers de geluiden kwamen opnemen. Er vlogen drie jongen uit. In de jaren negentig leverde een nestkast op dezelfde boerderij geen broedgevallen op. Ook in de overige gecontroleerde kasten in Werkhoven en de gemeente Driebergen werd in die periode niet gebroed. Wel vond Wim af en toe wat braakballen en vloog er een paar keer een volwassen uil weg.

Jonge kerkuil - Zomer Bruijn

Succes

In het jaar 2001 was het dan eindelijk raak: 4 jonge kerkuilen in een nestkast. Eén van de jongen viel op een gegeven moment omlaag en overleed later in een vogelasiel, de andere jongen vlogen uit. Een jaar later groeiden 7 jonge kerkuilen op in dezelfde kast. Op een andere plek, waar geen nestkast hing, werd in een schuur op de grond een jonge kerkuil gevonden en naar het vogelasiel in Woudenberg gebracht. Het asiel stelde Wim op de hoogte, die meteen ging kijken en nog 3 jongen in de nok van de schuur zag zitten. De precieze plaats van het nest bleef, ondanks intensief zoeken, een raadsel. Er vlogen 4 jongen uit (inclusief de vogel in het asiel).

In 2003 stelde Wim maar liefst 4 broedgevallen vast, waarvan 3 in nestkasten. In dezelfde schuur als het jaar daarvoor trof men weer een jonge kerkuil op de grond aan. Wim bracht het ogenschijnlijk gezonde jong niet naar het asiel, maar zette het onderin een niet meer gebruikte silo. Dit bleek een succes, want de oude uilen bleven voeren. Wel plaatste Wim, in overleg met de bewoners, een nestkast in een aangrenzende schuur. De drie in 2003 bewoonde nestkasten leverden samen 14 vliegvlugge jonge kerkuilen op.

Twee blazende jongen

Eind juni 2004 vraagt Wim of ik met hem mee wil voor een inspectie van een paar kasten. Omstreeks die tijd is de kans groot dat broedende kerkuilen al wat grotere jongen hebben. Op het eerste adres staan we voor een hek dat stevig op slot zit. In een schuur met een open kap hangen hier 2 kerkuilenkasten en een steenuilenpijp. De bewoners zijn in geen velden of wegen te bekennen. Wel staart een steenuiltje ons aan vanuit de top van een dood boompje in de tuin. Op ons aanbellen komt geen reactie. Daarom besluiten we verder te gaan naar het tweede adres, een boerderij dichtbij de Kromme Rijn. We klimmen daar naar de hooizolder van een half open kapschuur. Wim zet een ladder tegen de wand, klautert naar de nestkast, licht het deksel er vanaf en glimlacht. "Ga zelf maar eens kijken", zegt hij, toen hij even later weer naast me op de zolder staat. Voorzichtig klim ik naar boven en kijk in de kast. Twee grote donsjongen kijken me aan en beginnen te blazen.

Een nieuw record

Daarna bezoeken we de plek waar in 2002 en 2003 een jonge kerkuil op de grond in een schuur werd gevonden en waar Wim vervolgens een nestkast ophing op de zolder van een aangrenzende schuur. De zolder is helemaal dicht en daarom is vlakbij de kast een opening naar buiten gemaakt in de gevel. Op dit adres worden we ontvangen door een enthousiaste bewoonster. Ze laat ons pas gemaakte filmbeelden zien van een kerkuil die aan de buitenkant van de schuurgevel op het plankje zit voor de invliegopening. Dat ziet er veelbelovend uit. Als Wim het luik naar de zolder openschuift, vliegt een volwassen uil bij de nestkast vandaan. Nu mag ik als eerste in de kast kijken. Een fantastisch schouwspel: 5 jonge kerkuilen van verschillende grootte zitten dicht tegen elkaar aan, ze hebben al een prachtig verenkleed.

Onlangs belde Wim op. Hij had nu ook het adres bezocht waar we voor het geslo-

ten hek stonden. Het resultaat was verrassend: 6 jonge kerkuilen in een nieuwe kast en een ei in de tweede oude kast. Het lijkt er dus sterk op dat het kerkuilenpaar hier aan een tweede broedsel is begonnen, een bekend verschijnsel in muisrijke jaren. In totaal constateerde Wim tot nu toe vier bewoonde nestkasten in 2004 in z'n werkgebied met samen 18 jongen. Een nieuw record!

Kerkuil voert haar jongen – Zomer Bruijn

Literatuur

Fopma, A. Evaluatie soortbeschermingsplan kerkuil (1994-1999), Vogelbescherming Nederland, Zeist, 2000.

Jong, J. de. De Kerkuil. Kosmos, 1983.

SOVON Vogelonderzoek Nederland. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden, 2002..